

Kültürel Değerler Eşliğinde Eski Bağları ile Bir Bozkır Üzümü: 'Hasandede'¹

'Hasandede': A Steppe Grape Enriched by Ancient Vineyards and Cultural Heritage

Birhan KUNTER^a, Nurhan KESKİN^b ve Özkan KAYA^c

^a Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara, Türkiye.

^b Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Van, Türkiye.

^c Doç. Dr., Tarım ve Orman Bakanlığı, Erzincan Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Erzincan, Türkiye.

Özet

Hasandede köyü Kırıkkale iline bağlı ve şehir merkezine yaklaşık 14 km mesafede, tarım, sanayi ve kültürel zenginliklere sahip bir bölgenin özel bir parçasıdır. Bu köyden ismini alan 'Hasandede' üzüm çeşidi ise kadim Anadolu bozkırında yalnız coğrafik yapının değil, sosyo-kültürel yapının da mirası olan atasal bir çeşittir. Orijinal ekolojisinde geçmişten bugüne gelmiş çok yaşlı Hasandede bağları zamana karşı koymuş ve değerini korumuştur. Hasandede köyünün Hasandede türbesiyle inanç turizmi için önemli bir durak olması, Hasandede bağlarının turizm açısından değerini de güçlendirmektedir. Ülkemiz asma gen kaynakları içerisinde 'Hasandede' üzüm çeşidi, beyaz şaraplık üzüm çeşidi olarak önem taşımaktadır. Diğer yandan Ankara, Kırıkkale, Çorum ve Çankırı illerinde, tutkuyla sofralık olarak da tüketilmektedir. Yeşil-sarı tane rengine sahip ve çekirdekli. Kökeninin çok eski olması ve farklı mikro-klima alanlarında yetiştirilmesi nedeniyle bağcılıkta "klon" adı verilen varyasyonları bulunmaktadır. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'nün yetkisi altında yürütülmekte olan klon seleksiyonu ıslahı ile, farklı karakterler kazanmış 'Hasandede' genotiplerinin belirlenmesi, klonların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır.

'Hasandede' üzümü bağcılık ve şarapçılık için eski, ancak yeni teknolojilerle nitelikleri geliştirilebilecek ulusal bir değerdir. Bu çalışmada, 'Hasandede' üzüm çeşidinin Hasandede köyünün turizm değerlerine katkısının ifade edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çeşidin özgün morfolojik tanımlanması, eski bağların özellikleri, yerinde gerçekleştirilen özgün incelemeler ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski bağlar, atasal üzüm çeşidi, kültürel miras, Hasandede köyü.

Abstract

Hasandede village, about 14 km away from the city of Kırıkkale, is a special part of the province that has agricultural, industrial and cultural riches. The 'Hasandede' grape, named after this village, is an ancient cultivar that is a legacy of the geographical and socio-cultural structure of the ancient Anatolian steppe. The old Hasandede vineyards have stood against time in their original ecology, for ages. The fact that the Hasandede village is an important point for the faith tourism with Hasandede tomb strengthens the tourism value of the Hasandede vineyards.

In the grapevine genetic resources of Türkiye, 'Hasandede' is important as a white wine grape cultivar. On the other hand, it is also passionately consumed as a table grape in the provinces of Ankara, Kırıkkale, Çorum and Çankırı. It has the color of a green-yellow berry with seeds. Since its origin is very old and it is grown in different micro-climatic areas of central Anatolia, there are some variants called "clones". Clonal selection breeding, which has been carried out under the authority of the Ministry of Agriculture and Forestry, General Directorate of Agricultural Research and Policies, will ensure the identification, protection and transfer of the 'Hasandede' clones to the future generations. The 'Hasandede' grape is an ancient national value for viticulture and enology, it also has qualities capable of gaining improvements with the new technologies. This study aims to express the contribution of cv. 'Hasandede' to the tourism values of Hasandede village. In this context, the original morphological description of the cultivar, the properties of old vineyards and the properties of the village have been evaluated through site-specific investigations.

Keywords: Old vineyards, ancient grape cultivar, cultural heritage, Hasandede village.

Önerilen Atıf:

Kunter, B., Keskin, N. ve Kaya, Ö. (2024). Kültürel Değerler Eşliğinde Eski Bağları ile Bir Bozkır Üzümü: 'Hasandede'. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 23-31.

¹ Bu çalışma 8. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi'nde (IWACT'24) bildiri olarak sunulmuştur.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 26.06.2024
Kabul Tarihi 24.09.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Sorumlu Yazar

Birhan KUNTER
marasali@agri.ankara.edu.tr

1. GİRİŞ

Anadolu, *Vitis* cinsinin insan tüketimine en uygun türü olan *Vitis vinifera* L.'nin gen merkezlerinden biri ve ilk kültüre alındığı bölgedir. Kültür asması (*Vitis vinifera* L. ssp. *sativa*) uygarlığın sıfır noktası olan bu bölgeden dünyanın diğer coğrafyalarına, tarihi süreçler boyunca taşınmıştır. Asmanın yetiştiriciliğini ifade eden bağcılık kültürü dünyanın en eski tarımsal faaliyetlerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bugün dünyanın her kıtasına yayılmış olması, asmanın geniş adaptasyon yeteneği ve ürünü olan üzümün farklı değerlendirme şekilleriyle (sofralık, kurutmalık ve şaraplık-şıralık) insan beslenmesine konu olmasının yanı sıra, sosyo-kültür ve inanç değerlerindeki yeri ve öneminden kaynaklanmaktadır. Dünya üzüm üretiminin %90'ından daha fazlasına hakim olan *Vitis vinifera* L. ılıman iklim kuşağında özgün niteliklerini koruyarak yetiştirilmeye uygundur. Asmanın en başarılı olarak yetiştirildiği kuşak, dünyanın 30-50° kuzey ve güney enlemleri arasında kalan bölgeleridir (Çelik ve ark., 1998a; Goldammer, 2018). Bu tanıma göre Türkiye hemen her bölgesi ile bağcılık için son derece elverişli bir coğrafik konumda yer almaktadır.

Anadolu medeniyetlerinin ilk temsilcisi olan Hititler, Anadolu'da bağların kurulması ve korunmasında tartışılmaz etkileri olan bir uygarlıktır. Dünyanın ilk yazılı tarım ve kabartma kaya anıtı olan İvriz Kaya Anıtı'nda Hitit kralı bereket tanrısının karşısında, sol elinde buğday sağ elinde üzüm salkımı tutar şekilde betimlenmiştir. "Ben hakim ve kahraman Tuvana Kralı Varpalavas; sarayda bir prens iken, bu asmaları diktim, Tarhundas onlara bereket ve bolluk versin" ifadesi hiyeroglif olarak yazılmıştır (www.konya.gov.tr/konya-ivriz-kaya-aniti). M.Ö. 727-742 yıllarında tamamlandığı düşünülen bu yapıt, Anadolu halkları için bağcılığın değerini simgeleyen binlerce arkeolojik bulgu ve eserin en önemlilerinden biridir. Bağcılık geçmişten bugüne, Anadolu insanı için sosyal ve kültürel hayatın bir parçası ve geçim kaynağı olmuştur. Bütün bunların sonucu olarak oldukça zengin asma gen kaynaklarına sahiptir. "Milli Koleksiyon Bağı" projesi çerçevesinde yürütülmekte olan çalışmalar ile Türkiye asma genetik kaynakları toplanmış ve bugüne kadar 1500'ün üzerinde üzüm çeşidi tanımlanarak koruma altına alınmıştır (TBAE, 2012).

Günümüzde turizm kavramı büyük bir çeşitlilik sunmaktadır. Bunlardan birisi, bağ, üzüm, şarap ve şarap kültürünü bir araya getiren deneyimsel bir turizm faaliyeti olarak tanımlanan bağ ve şarap turizmidir. Turizmin bu şekli dünyanın birçok bölgesinde güçlü bir gelişme ve rekabet içerisindedir. Bu nedenle, bölgesel bağ ve şarap turizminin sürdürülebilir olmasında çevre, işletme olanakları ve toplumsal farklılıklar avantaj unsurlarıdır. Özellikle doğal ve kültürel mirasın katkısı sağlandığında bölgesel üstünlük elde edilebilmektedir (Süer ve Keskin, 2023). Bu tanım ile son derece uyumlu olan 'Hasandede' üzümü, Anadolu biyoçeşitliliği içerisinde eski bağları ile atasal bir çeşit, dolayısıyla bir kültür mirasıdır. 'Hasandede' üzüm çeşidinin köken ekolojisi Kırıkkale iline bağlı Hasandede köyüdür. Çeşidin en iyi performans gösterdiği bozkır ekosistemi içerisinde, bir çoğu oldukça yaşlı Hasandede bağları, ilgi çekici turizm rotası olma potansiyeline sahiptir. Çeşidin tarihi geçmişi tam olarak bilinmemekle birlikte, Türklerin Anadolu'ya gelişinin ardından 16. yüzyılın başlarında bugünkü köyün bulunduğu bölgeye yerleşen Âşık Hasan Dede ile bütünleşmektedir. Günümüzde türbesi Hasandede köyünde bulunan Âşık Hasan Dede din âlimi, şair, toplum önderi olarak dönem aydını kimliği ve Alevilik inancı ile halk kültürü çalışmalarına konu olmuştur (Tekel, 2022).

Bu çalışmada, bağcılık kültürüne ait bir miras çeşit olan, ayrıca inanç turizmi ile iç içe yaşayan 'Hasandede' üzüm çeşidinin bağ ve şarap turizmi potansiyeli incelenmiştir. Hasandede köyü, 'Hasandede' üzümü ve eski bağların özellikleri yerinde gerçekleştirilen çalışmalar ve ilgili kaynaklar kullanılarak değerlendirilmiştir.

2. HASANDEDE KÖYÜ

2.1. Tarihi

Hasandede, Kırıkkale ili merkez ilçesine bağlı bir köydür. Kırıkkale merkezine uzaklığı yaklaşık 14 km, Ankara'ya uzaklığı ise yaklaşık 89 km'dir. Günümüz ulaşım imkanları ile Ankara

ve Kırıkkale'den hızlı ve kolay ulaşılabilir bir konumda yer almaktadır. Kızılırmak Nehri'nin doğusunda yer alan köy, yörenin en eski yerleşim birimlerindendir. Köyün tarihi 17. yüzyılda yaşamış olan Âşık Hasan Dede ile bütünleşmektedir. Türkmen boylarından bir topluluğa mensup olan Âşık Hasan Dede, Alevi-Bektaşiler arasında sevilen ve sayılan şairlerden olduğu gibi, Osmanlı ordusunda savaşımlara katılmış önemli bir şahsiyet olarak bilinmektedir. 1576 yılında bugünkü Hasandede köyünün bulunduğu, terk edilmiş virane halindeki bölgeye yerleştiği ve halk üzerinde manevi etkilerinin yanı sıra, bağların ve karpuz bostanlarının kurulmasına öncülük ederek, bölgenin yaşanılır, çalışılır, geçinilebilir bir belde durumuna gelmesine hizmet ettiği, eski belgelere dayanarak belirtilmiştir (Tekel, 2022). Farklı kaynaklarda Çukurcak ve İkikol isimleri de verilmiş olan köy, 1955 yılından sonra, Âşık Hasan Dede'ye atfen Hasandede adını resmi olarak almıştır (Kincal, 2017). Hasandede türbesinin bulunduğu Hasandede köyü önemli manevi duraklardan biridir (Şekil 1 a, b).

Şekil 1. Hasandede köyünde Âşık Hasan Paşa anıtı (a) ve türbesi (b). (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

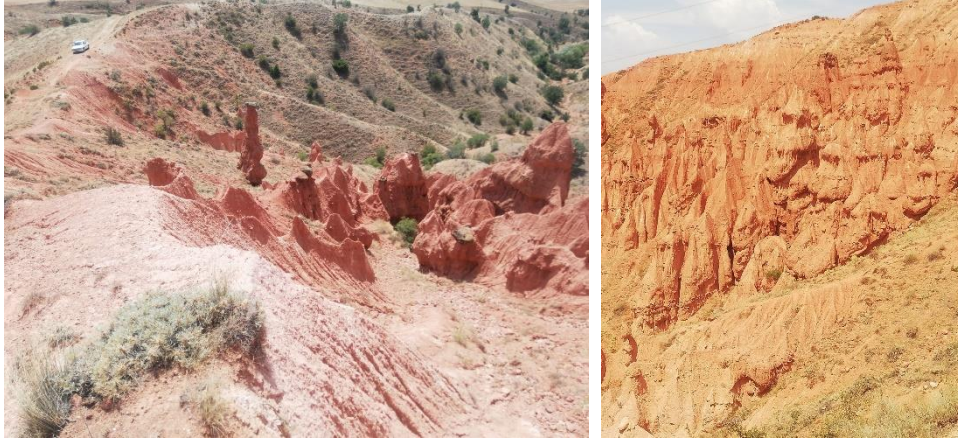
2.2. İklim ve Toprak Özellikleri

Bölgenin yaşanabilir özelliklerini belirleyen coğrafik unsur olarak iklim özellikleri değerlendirildiğinde, karasal-kurak iklim özellikleri ve bozkır vejetasyonu öne çıkmaktadır. Hasandede köyünde iklim istasyonu bulunmadığından Kırıkkale merkezini temsil eden uzun yıllar ortalaması iklim özelliği bilgileri Çizelge 1'de sunulmuştur. Verilere göre bölge sıcak-ılıman ancak deniz etkisinden uzak olması sebebiyle karasal iklim etkisi altındadır. Bir bölgede bağcılık yapılabilmesi için yıllık ortalama sıcaklığın 9 °C'nin, en yüksek sıcaklıklar ortalamasının 18 °C'nin, en düşük sıcaklıklar ortalamasının 0 °C'nin üzerinde olması istenir (Çelik ve ark., 1998a). Sıcaklık sınır değerleri bakımından Kırıkkale merkez konumunda yer alan Hasandede köyü için, bağcılık iklim isteklerine ait değerlerin yeterli olduğu Çizelge 1'den izlenebilir. Ancak bölgenin en önemli sorunu toplam yağışın yetersiz ve yıl içindeki dağılımının düzensiz olmasıdır. Bu nedenle bölge, genel olarak kurak bozkır bitki örtüsünün hâkim olduğu bir alandır. Bağların su ihtiyacı olmakla birlikte, asmaların kurakçıl özellikleri ve suyu kullanma kapasiteleri diğer bahçe bitkilerine göre daha kontrollü olduğundan, Kırıkkale-Hasandede bölgesinde asmaların kuraklıkla birlikte yaşamlarını sürdürebilme kabiliyetleri önem kazanmaktadır.

Çizelge 1. Kırıkkale ilinin uzun yıllar ortalaması iklim verileri (MGM, 2024)

AYLAR	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Sıcaklık (°C)	0.8	2.7	7.2	12.2	17.1	21.4	24.9	24.9	20.3	14.4	7.0	2.4	12.9
En yüksek Sıcaklık (°C)	4.7	7.8	13.2	18.7	23.8	28.2	31.8	31.9	27.7	21.4	13.0	6.3	19.0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-2.4	-1.4	2.0	6.1	10.7	14.5	17.6	17.7	13.1	8.3	2.2	-0.6	7.3
Güneşlenme süresi (saat)	2.7	4.3	5.5	7.2	8.7	10.4	11.6	10.9	8.9	6.7	4.7	2.4	7.0
Yağışlı gün sayısı	11.5	10.4	9.9	11.3	11.7	9.23	2.7	2.90	3.83	6.8	7.4	10.3	98.2
Toplam yağış (mm)	42.8	30.2	39.1	40.0	50.2	42.3	9.6	14.4	15.0	29.1	30.6	43.6	386.9

Hasandede köy arazisinde toprak yapısı başlıca kahverengi (~%36), kırmızımsı-kahverengi (~%33) topraklar ile Kızılırmak Nehri'nin getirdiği malzemeler ile oluşan alüviyal topraklardan (~%29) oluşmaktadır. Kahverengi toprakların büyük bölümünde alt toprak katmanında yoğun kireç tabakaları bulunmaktadır. Bu özelliği ile alt toprak katmanları daha açık renklidir. Yoğun kireç yapısı bu toprakların tarım amaçlı kullanımında sorunlar oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu toprak yapısı içerisinde kirecsiz kahverengi toprak oranı %10 gibi daha az bir bölümü oluşturmaktadır (Kincal, 2017). Ancak genel olarak dağılımı verilen toprak yapıları, birincil derecede alüviyal toprak alanları olmak üzere, bağların kurulmasına uygun alanlardır. Büyük bölümü kireçli olan kahverengi topraklarda yeni bağ tesislerinde kirece dayanıklı anaç seçimine önem verilmelidir. Diğer taraftan bölgedeki bağların yerli, eski ve yaşlı bağlar olması, kirece dayanımı yüksek tür olan *Vitis vinifera* L.'nin kendi kökleri üzerinde başarı ile yetiştirilebilme gerçeği ile örtüşmektedir. Tarımın terk edildiği alanlarda ise rüzgâr erozyonu etkisi dikkat çekici bir biçimde toprak kaybının hızlandığını göstermektedir (Şekil 2). Bağcılığın sürdürülmesi, erozyona karşı koruyucu ve ekonomik bitki anlamında dikkate sunulması gereken bir konu olarak vurgulanmalıdır. Bağlar, bozkır ekolojisinde sürdürülebilir yaşamın korunmasına öncülük etme potansiyeline sahiptir.

Şekil 2. Hasandede köyü kırsalında kırmızı-kahverengi toprak yapısında rüzgâr erozyonu etkileri. (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

3. 'HASANDEDE' ÜZÜM ÇEŞİDİ VE HASANDEDE BAĞCILIĞI

'Hasandede' üzüm çeşidinin, Hasandede köyünün tarihi dikkati alındığında yaklaşık 300 yıllık; bölgenin bağcılık kültürünün Hititlere dayanan geçmişi dikkate alındığında ise, yaklaşık 3000 yıllık geçmişe sahip olması mümkündür. Halk kültürü çalışmaları köydeki üzüm yetiştiriciliğine Âşık Hasan Dede'nin vesile olduğu rivayetine yer vermektedir. Rivayete göre Hasan Dede, üzümleri Koyun Baba'nın gönderdiği çeliklerden çoğaltmıştır (Durma, 2016).

Bağ Yetiştirme ve Islahı Bilim alanı kavramlarına göre, geçmişi çok eskiye dayanan ve belirli bir bölge için özelleşmiş üzüm çeşitleri "Autochthonous (Otokton)" çeşit olarak ifade edilmektedir (Susaj and Susaj, 2018; www.glossary.wein.plus). Terimin Türkçe karşılığı "asıl yerinde bulunan, yerli, kadim" terimleri ile açıklanmaktadır. Bu kapsamda 'Hasandede' üzüm çeşidi kadim, bir diğer ifade ile atasal, miras bir genotiptir.

Miras üzüm çeşitleri, Bağ Yetiştirme ve Islahı bilim alanında daima korunmuş ve geliştirilmeye yönelik çalışmalara konu olmaları hedeflenmiştir. Aralarında 'Hasandede' üzüm çeşidinin de yer aldığı ve bağcılık kültürü çalışmalarının ilk örneği olan "Ankara Vilayeti Bağcılığı ve Ankara'da Yetişen Başlıca Üzüm Çeşitlerinin Ampelografisi" isimli çalışmada Oraman (1937), 'Hasandede' üzüm çeşidini morfolojik özelliklerine göre incelemiştir. Akman (1941)'ın "Orta Anadolu ve bilhassa Ankara mıntıkası şarapları üzerinde araştırmalar" isimli eserinde ise "Hasandede üzümleri memleketin en iyi beyaz şaraplarını vermektedir. Kabuklarının ince ve şıracı zengin olmasından dolayı uzun sevkıyata tahammül edememektedirler" cümleleri eşliğinde

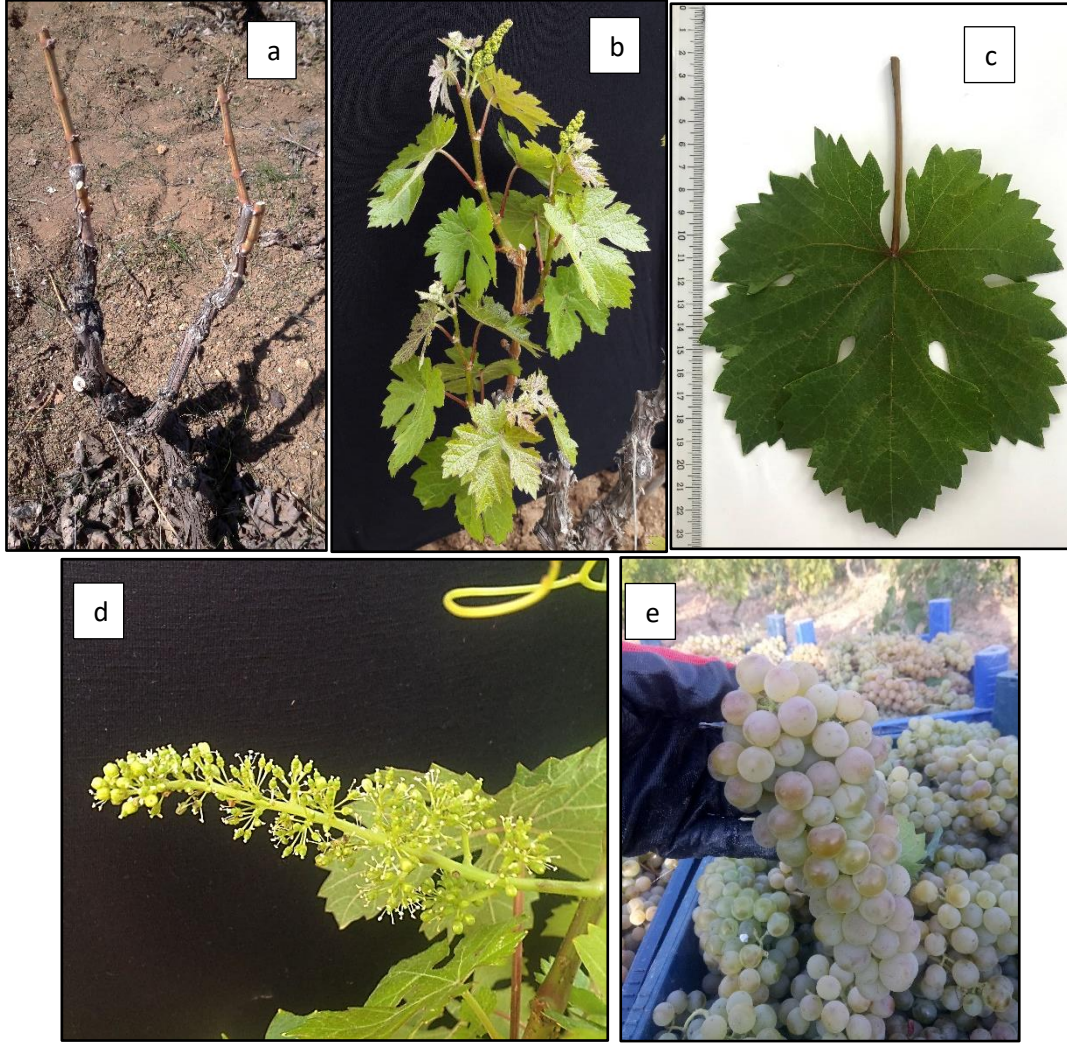
şaraplık değeri incelenmiştir. Bu eserler 'Hasandede' çeşidinin gerçek bir miras olduğunun en önemli kanıtlarıdır. Günümüze yakın zamanlarda ampelografik özellikleri, budama ve terbiye teknikleri, anaç seçimi konuları üzerinde çalışmalar yürütülmüştür (Marasalı, 1986; Çelik ve ark., 1995; Çelik ve ark., 1998b; Çelik ve ark., 1999; Cantürk ve Kunter, 2024). 'Hasandede' üzümünün korunması ve gelecek kuşaklara taşınması çalışmalarında en önemli adımlardan biri, Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü projesi olarak 2022 yılında başlatılmış olan "Hasandede Üzüm Çeşidinde Klon Seleksiyonu Çalışmaları" projesidir. Bu çalışma ile kökeni çok eski olan 'Hasandede' populasyonlarında, fenolojik karakterler, gelişme ve verim özellikleri bakımından oluşması beklenen doğal farklılıkların belirlenmesi, böylece üstün nitelikli klonların koruma altına alınarak, gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır. Yukarıda sözü edilen akademik çalışmalar sürdürülürken, son 20 yıllık süreçte özellikle şarap uzmanları ve gastronomi dünyasının etkileri ile yeni tat, özgün nitelikler ve turizme olası etkiler için lokal çeşitler konusu gündeme taşınmıştır. Bu aşamada ilerlemeler elde edebilmek için kamu, özel sektör ve ilgili sosyal birlikteliklerin akademik çalışmalara katkı sağlamaları ile kalıcı başarılarla imza atılabileceği düşüncesini de paylaşmak yerinde olacaktır.

Üzüm çeşitlerinin morfolojik, anatomik ve sitolojik farklılıklarına göre tanımlanması bilimi olan ampelografik tanımlama kriterlerinin (IPGRI-UPOV-OIV, 1997) bir bölümü kullanılarak çeşidin özgün ekolojisinde elde edilen özet niteliğindeki özellikleri Çizelge 2’de sunulmuştur. Bu verilere göre, 'Hasandede' üzüm çeşidi gösterişli salkımları, orta-irilikte sarı ve yeşil-sarı renkli çekirdekli taneleri, çeşide özgü aromalara sahip olmasıyla birinci derecede beyaz şaraplık bir üzüm çeşididir (Şekil 3). Çeşit özgün ekolojisi dışında Kırıkkale’nin Keskin, Delice, Sulakyurt başta olmak üzere tüm ilçelerinde, daha dış ölçekte ise Ankara, Çankırı, Çorum ve Yozgat illerinde yetiştirilmekte, şaraplık-şıralık değeri yanında sofralık olarak da tüketilmektedir. 'Hasandede' çeşidi bozkır ekolojisiyle uyumlu bir genotiptir.

Çizelge 2. Hasandede çeşidinin kısa ampelografik özellikleri

<i>Fenolojik özellikler</i>	
Sürme zamanı	Nisan sonu-Mayıs ayı ilk haftası
Sürgün ucu	Açık ve antosiyan yoğunluğu zayıf
Çiçeklenme	Mayıs ayı sonu-Haziran ayı ilk iki haftası
Ben düşme	Temmuz sonu-Ağustosun ilk haftası
Olgunluk	Eylül ortası-Ekim
<i>Vegetatif organlar</i>	
Sürgün ucu	Açık ve antosiyan yoğunluğu zayıf
Olgun yaprak	Büyüklüğü Ağustos ayında gelişme koşullarına bağlı olarak ortalama 300-500 cm ²
<i>Generatif organlar</i>	
Çiçek yapısı	Erdişi
Salkım şekli ve büyüklüğü	Konik, Orta-büyük, 300-400 gr
Tane rengi, şekli ve büyüklüğü	Yeşil-sarı,yuvarlak, orta irilikte, ortalama 3 gr

Hasandede köyünde bağ alanlarının durumu değerlendirildiğinde bağların uzun yıllardır azalmakta olduğu görülmektedir. TUİK (2024) kaynakları esas alınarak Kırıkkale ilçelerinin 2013 ve 2023 yıllarına ait verileri incelenmiştir (Çizelge 3). Buna göre, Kırıkkale ilinde toplam 17863 da alanda bağcılık yapılmaktadır. Alanın ilçeler düzeyindeki dağılımında Merkez olarak belirtilen veriler, bu konumda yer alan ve bağcılığın ana faaliyet olduğu Hasandede köyüne atfedildiğinde, bağ alanının 3622 da olduğu görülmektedir. Son 10 yıl içerisinde bağ alanlarında Kırıkkale genelinde %25.4, Hasandede için %21.6’lık azalma yaşanmıştır. Buna karşılık, üzüm üretimi 2023 yılında Kırıkkale genelinde %73.9, Hasandede özelinde ise %123.3 gibi yüksek bir artış göstererek istatistiklere yansımıştır. Üzüm üretimindeki bu artış, Tarım ve Orman Bakanlığı il ve ilçe müdürlükleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü ile Kırıkkale Belediyesi tarafından yerinde veya yakın çevrede verilen eğitimler, ilgili çiftçilerin şahsi ziyaretleriyle bilgi edinmelerine bağlı, daha bilinçli budama ve bakım uygulamalarının gerçekleştirilmesinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

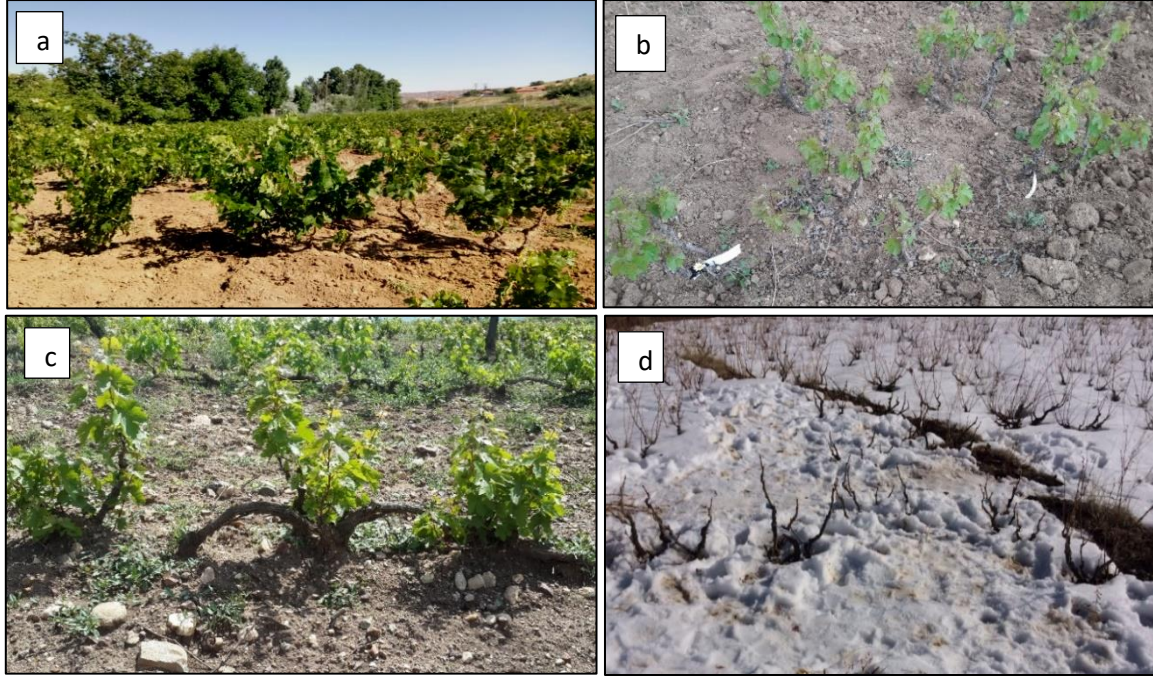
Şekil 3. Hasandede üzüm çeşidinde sürme öncesi (a), sürgün (b), yaprak şekli (c), çiçek salkımı (d), olgun üzüm salkımı (e). (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

Hasandede köyü bağ alanları genellikle yerli, yani kendi kökleri üzerinde yetiştirilen asmalardan oluşmaktadır. Genel olarak anaç kullanılmadığı, sulamanın yapılmadığı, çok az bağ alanında gelişme sezonu başlangıcında su verildiği tespit edilmiştir. Kış soğuklarına karşı yine bazı bağ alanlarında kışın hafif toprak ile kapatma yapılmaktadır. Bahar döneminde ilkbahar geç don tehlikesi atlatıldıktan sonra, toprak işleme sırasında bağların gövde ve yaşlı kolları yeniden açılmakta, güneş ile kavuşmaları sağlanmaktadır. Çeşitli nedenlerle sıralar üzerinde kaybedilen asmalar olması durumunda daldırma yöntemi ile çoğaltmanın sürdürüldüğü bağlara da rastlanmıştır. Şekil 4’de Hasandede köyü bağ alanlarına ait orijinal fotoğraf çekimleri sunulmuştur. Diğer taraftan dünya bağcılığında son yıllarda eski, yaşlı ve halen verimli bağların sürdürülebilir olması amacıyla “Old Vines (Yaşlı Bağlar)” başlığı altında yeni bir kategori oluşturma niyeti başlatılmıştır. Bilimsel anlamda, yaşlı asmaların onlarca hatta yüzlerce yıl boyunca kuraklık, sıcak hava dalgaları, düşük sıcaklıklar, hastalık ve zararlılar gibi pek çok stres faktörü ile mücadele etmeyi öğrenme ve bağışıklık geliştirme mekanizmalarının anlaşılmasına ilgi duyulmaktadır. Büyük biyokütleleri ve karbon depoları ile hayatta kalma sırlarını taşıyan bu asmalar, insan-bitki arasındaki sosyal sürdürülebilirliğin önemli örnekleridir. Dünya Eski Bağlar bilgi bankasında 3772 bağ alanı kayıt altına alınmıştır. Türkiye’ye ait kayıt sayısı 51 adet olup aralarında 'Hasandede' çeşidinin bulunmadığı tespit edilmiştir (www.oldvineregistry.org). Konu ile ilgili konferanslar, grup ziyaretleri, tadım toplantıları, ödül törenleri düzenlenerek tanıtım ve değerlendirmeler yapılması oldukça popülerdir. Bu düşünce kapsamında Hasandede bağları tartışmasız Yaşlı Bağlar akımının

merkezindedir. Hasandede köyünde eski ve yaşları bilinmeyen ata, dede yadigarı bağ alanlarının organizasyona kaydedilmesi için bilgiye dayalı bilinçli adımların atılması önemlidir.

Çizelge 3. Kırıkkale ili ve Hasandede köyünde bağ alanları ve üzüm üretiminin 10 yıl ara ile durumu

Yıl	Bağ alanları (da)		Üzüm üretimi (ton)	
	İl geneli	Hasandede	İl geneli	Hasandede
2013	23 932	4620	9330	1661
2023	17 863	3622	16227	3709
Değişim (%)	-25.4	-21.6	+73.9	+123.3

Şekil 4. Hasandede köyü ve çevresindeki alanlarda yaşlı ve narin yapıya yadigar bağlardan görünüm (altıviyal toprak yapısı üzerinde bağlar (a), toprakla örtülmüş ancak bahar döneminde henüz açılmamış omcılar (b), daldırma ile sıra üzeri boşlukların doldurulması (c), kar örtüsü altında bağlar (d)). (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

4. HASANDEDE ŞARAPLARI

Hasandede Köyü üzümü ve şarabı ile tanınmaktadır. Bağcılık faaliyetinin ve 'Hasandede' üzümünün korunması ve geliştirilmesi çabalarında, Bektaşî geleneğinin sürdürülmesi ve şarabın bu gelenekte önemli yer tutması öncelikli nedenlerdendir. Bağcılık terminolojisinde “terroir” (teruar) etkisi önemlidir. Teruar, bir üzüm çeşidinde iklim, toprak özellikleri ve coğrafik konumu oluşturan tüm öğelerin ürün kalitesi ve özgün karakterlerin oluşmasındaki ortak etkisidir (Keller, 2020). Hasandede köyünün orijinal ekoloji olması, şarap ve ilişkili turizm ve gastronomi sektörleri için köydeki bağcılığın önemini artırmaktadır. 'Hasandede' üzümü genel olarak tanımlandığında, aroma bileşenleri ve asit içeriği bakımından özgün şaraplar veren bir çeşit olarak değerlendirilmektedir. Üretilen şarapları “burunda nane, defne, ıhlamur, ayva ve limon kokularını damakta greyfurt ve yeşil elma aromalarının takip ettiği bu beyaz şarap aperatiflerle mükemmel eşleşme sağlar” şeklinde tanımlanmıştır (www.iyisarap.wine).

5. SONUÇ

'Hasandede' üzümü ve bağları, yalnız tarımsal değil turizm ve gastronomi değeriyle de bir kültür mirasıdır. Bağ, üzüm, şarap ve şarap kültürünü bir araya getiren bir turizm faaliyeti olarak tanımlanan bağ ve şarap turizmi, üzüm ve şarap üretim bölgeleri için büyük olanaklar sunmaktadır. Bunların başında bölgesel marka oluşturulması, kırsal alanda istihdam ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlanması öncelikli olarak sayılabilir. Hasandede köyü, Alevilik inancı ve yaşam tarzı için manevi bir duraktır. Geçmişte dinamik bir yerleşim alanıyken, günümüzde

kırsaldan göçün sonucu olarak oldukça küçük bir nüfusun yaşamakta olduğu içe kapanık bir yapıya dönüşmüştür. Uzun yıllardır hem bağcılık faaliyeti hem de manevi zenginliği bakımından ihmal edilmiş olsa da sosyo-kültürel olarak bu ilişkilerin korunduğu bir gerçektir. Bu nedenle, "Bağ-Şarap Turizmi ve İnanç Rotası" olarak yeni düşüncelerin oluşturulmasına uygun bir bölgedir. Hasandede, üzüm bağları ve mistik türbesi ile ziyaretçiler için önemli bir cazibe merkezidir. Bölgede tarımsal istihdam olanakları ve şarap endüstrisinin ilgisinin artırılması için, gastronomi ve turizm bilim alanlarından destek alan disiplinler arası çalışmalar yürütülmesinin farkındalık ve ileri adımlar atılmasında etkin olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akman, A., (1943). *Ortaanadolu ve bilhassa Ankara muntıkası şarapları üzerinde araştırmalar*. Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından, Sayı 116, Ankara.
- Cantürk, S. ve Kunter, B., (2024). Hasandede üzüm çeşidinde kısa ve karışık budamanın fenoloji, verim ve bazı kalite özelliklerine etkisi. *7th International Cukurova Agriculture and Veterinary Congress, Proceedings Book* (Abstracts & Full Text), Abstract p: 22-23. March 9-10, 2024 / Adana, Türkiye.
- Çelik, H., Ağaoğlu, Y. S., Fidan, Y., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., (1998a). *Genel Bağcılık*. Sunfidan A.Ş. Mesleki Kitaplar Serisi: 1, 253 s, Ankara.
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Ağaoğlu, Y. S., Karlı İlbaý, A., Göktürk Baydar, N. (1998b). Hasandede üzüm çeşidi için Ankara koşullarında en uygun Amerikan asma anacının seçimi- I. 4. *Bağcılık Sempozyumu Bildirileri*:339-344, , 20-23 Ekim 1998, Yalova
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Göktürk Baydar, N., Karlı İlbaý, A., (1999). Hasandede üzüm çeşidi için Ankara koşullarında en uygun terbiye şekli ve gövde yüksekliğinin belirlenmesi. *Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri*: 569-573, 14-17 Eylül 1999, Kızılcahamam/ Ankara.
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Göktürk, N., Ağaoğlu, Y. S., Fidan, Y., (1995). Hasandede üzüm çeşidinde farklı terbiye şekli ve gövde yüksekliğinin gelişme, verim ve kalite üzerine etkileri. *Türkiye II. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri Cilt II*: 475-479, 3-6 Ekim 1995, Adana.
- Durma, A., (2016). *Evliler şehri Kırıkkale*. Yenigün Matbaacılık, ISBN:978-9944-0466-7-2, 70 s, Ankara.
- Goldammer, T., (2018). *Grape Growers Handbook: A Guide To Viticulture for Wine Production*. Apex Publishers, Third Edition, ISBN-13:978-0-9675212-5-1, 482 p.
- IPGRI-UPOV-OIV., (1997). Descriptors for Grapevine (*Vitis* spp.). International Union for the Protection of New Varieties of Plants, Geneva, Switzerland/Office International de la Vigne et du Vin, Paris, France/International Plant Genetic Resources Institute, Rome, Italy.
- Keller, M., (2020). *The Science of Grapevines*. Academic Press, 3rd Edition, eBook ISBN: 9780128167021, 554 p.
- Kincal, A., (2017). Kırıkkale Merkez Hasandede Köyü'nün Coğrafi Etüdü. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, 162 s, Ankara.
- Marasalı, B., (1986). Ankara Koşullarında Yetiştirilen Bazı Yerli Standart Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerinde Araştırmalar. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, 87 s, Ankara.
- MGM, 2024. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=KIRIKKALE> (Erişim tarihi: 23 05.2024).
- Oraman, N., (1937). *Ankara Vilayeti Bağcılığı ve Ankara'da Yetişen Başlıca Üzüm Çeşitlerinin Ampelografisi*. Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından, Sayı:61, Ankara.
- Susaj, E. and Susaj, L., (2018). Autochthonous grapevine varieties as an important component for the development of rural tourism. *Journal of Agriculture and Animal Production Science for Rural Development*, 8(2): 7-16.
- Süer, S. ve Keskin, N., (2023). Sürdürülebilir Bağ ve Şarap Turizmi Uygulamaları. *Bahçe* 52 (Özel Sayı 1): 258-268.
- TBAE, (2012). *Türkiye Asma Genetik Kaynakları*. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü, 411 s.

Tekel, F., (2022). Kırıkkale Halk Kültüründe Hasan Dede Türbesi, *Culture and Civilization*, 1 (2), 76-96.

TUIK, (2024). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/> (Erişim tarihi: 3.04.2024).

[www.glossary.wein.plus](https://glossary.wein.plus/). Erişim adresi: <https://glossary.wein.plus/autochthonous> (Erişim tarihi: 1.06.2024).

[www.iyisarap.wine](https://iyisarap.wine/), Erişim adresi: <https://iyisarap.wine/products/vinkara-atelier-hasandede> (Erişim tarihi: 1.06.2024).

www.konya.gov.tr. Erişim adresi: <http://www.konya.gov.tr/konya-ivriz-kaya-aniti/> Erişim Tarihi: 3.06.2024.

www.oldvineregistry.org, Erişim adresi: <https://www.oldvineregistry.org/old-vines-info> (Erişim tarihi: 1.06.2024).